

Búcsú Nagy Alberttől

Evek óta birkózott a fekete bikával, minden sötét hatalommal, ami képeinek hófehérét fenyegette. A hirtelen halálba távozott Nagy Albertről szólva nem valamiféle idejemúlt kritikusi impresszionizmus vezet tollunkat — ez nem volna méltó hozzá, hiszen festészetének sincs köze az impresszionizmus behízelt lágyságához, oldottságához; a színek nála szimbólum-erejűek, mint ahogy darabos figurái is mindig többek, mint amennyi a hétköznapokból elleshető. Filozófus-művészeink közé tartozott, aki szeretett ugyan baráti körben vitatkozni, de töprengéseit, vívódásait, félelmeit a vásznon tudta igazán megfogalmazni — immár vitathatatlan érvénnyel. Művészetének XX. századiságát éppúgy nem lehet elvitatni, mint e tájhoz, hozzánk-kötöttségét. Aki pedig személyesen is ismerte őt, a találkozásokból, beszélgetésekből példaként őrzi meg Nagy Albert elkötelezett komolyságát.

KORUNK

Nagy Albert halálára

*Berci bátyám, hát többé nem vitázunk
az operáról, sem Szabó Dezsőről.
Míg engem gyorsacsckán az élet,
Téged a porhanyó föld lassacsckán megőröl.
Hogy lesz ezután? Mondhatom nyugodtan,
hogy az opera jócskán megkopott —
hallgatsz válaszul. S jaj, ki festi meg
immár az angyalt s Jákobot?
Csönd. Hallgatás. Nekem, ki oly sokat
nem értek, és ezt olyan isteni
nyugalommal értem meg — magyarázd el:
haláloed hogy lehet megérteni?!
Csönd. Hallgatás. Absztrakt, rút némaság!
Vitáink múlttá avasodnak.
Itt hagytaid zúzmaráid szürke zamatát
s üzenetét tengernek, havasoknak.*

SZILÁGYI DOMOKOS

Egy grafikus metamorfózisa

1964: Kolozsvár — egyéni kiállítás.

1966: Bukarest — fővárosi bemutatkozó.

1967: Ljubljana — grafikai biennale; Fridrikstad (Norvégia) — nemzetközi grafikai találkozó; „Intergrafik Berlin“.

1968: Tokió — nemzetközi grafikai biennale.

1969: Grenchen (Svájc) — nemzetközi színes grafikai triennale; Saint Laurent-du-Pont (Franciaország) — egyéni kiállítás; Barcelona — Juan Miró rajz-biennale; Bukarest — egyéni kiállítás.

Hadd valljam be, Feszt Lászlónak egy nyomdászágú katalógusából másoltam ide e kiállítási tájékoztatót. Bocsánat: „kivonatoltam“; hiszen a sor korántsem teljes. Hanem, ami meggondolkoztató — jobban, mint a rangos fősorolás —, az egy apró névjegykártya volt. Feszt Lászlónak — olvasom, s az aláírás lendületes kalligráfiájú kézírása: Juan Miró Barcelonában (lásd fenn!) a modern művészetnek Picasso és Chagall mellett talán a legnagyobb élő klasszikusa, Juan Miró védnöksége alatt tartották a 69-re esedékes rajz-biennalét. Érdekessége a kiállításnak, hogy a legteltesebb nemzetköziség tiszteletbentartásával, Miró kezdeményezésére, világranglistát állítanak fel a legjobb grafikákból. Nos, e világranglistán a 30 legjobb helyezett között (a benevezők száma több mint félezer!) Feszt László a 24. lett.

Kommentár helyett talán így fogalmaznék: hogyan látjuk mi „Kolozsvár-közelből“ Feszt Lászlót?

Még a főiskolán kezdett illusztrálni, könyvgrafikát tervezni. Egy vékonyka Petőfi-kiadványon láttam régi rajzát. Száraz, precíz munka. Nem több „realista“ ujjgyakorlatnál. Anekdotikus rajzok, „elbeszélő“ borítólapok, szövegképek a továbbiakban is. Igaz, becsületes munkák, jó rajzok!

Azután technikai felkészültségére figyelünk fel. Sőt, itt már meg is állunk. Feszt olyan bravúrajait mutatja a grafikai kísérletezésnek, amit kolozsvári rajzművésztől aligha láttunk még. A nagy fordulat azonban várat magára. A 60-as évek elején rajz- és technikai tudása birtokában szellemes, szimbolikus grafikai lapjaival jelentkezik. Gondolati grafikának nevezném ezt a műfajt, hiszen nem a nagy dekoratív felületekre, hanem a szellemes részletekre alapoz. Inkább olvasni kellett e lapokat; a részletek groteszk társításai, ötletgazdagságuk vonzott...

A folytatás megér egy interjút.

— Mi volt a folytatás?

— Olaszországi utazásom hozta meg azt a szemléleti változást, amiben én is vízválasztót látok. 1966-ban hat hét Rómában, Velencében, az észak-italiai városokban. Még a grafikában is más az eredetét látni! A repró épp azt nem adja vissza, amit a grafikus a mesterségből „elsajátítani“ szeretne. A papír „textúráját“, a színértékeket — a modern grafika egyre jobban kiszínesedik! —, egyszóval a műhelytitkokat. Ezt csak az eredeti előtt lehet igazán kitapintani. Zágrábban, egy tárlaton így kerültem emberközelbe Picassóhoz és éppen Miróhoz. Az utazás döbrentett rá, hogy a modern világnak a modern művészet nyelve felel meg.

— A 67-es tartományin láttunk ezekből a munkáiból.

Feszt László:
Elemek játéka
(kollográfia)

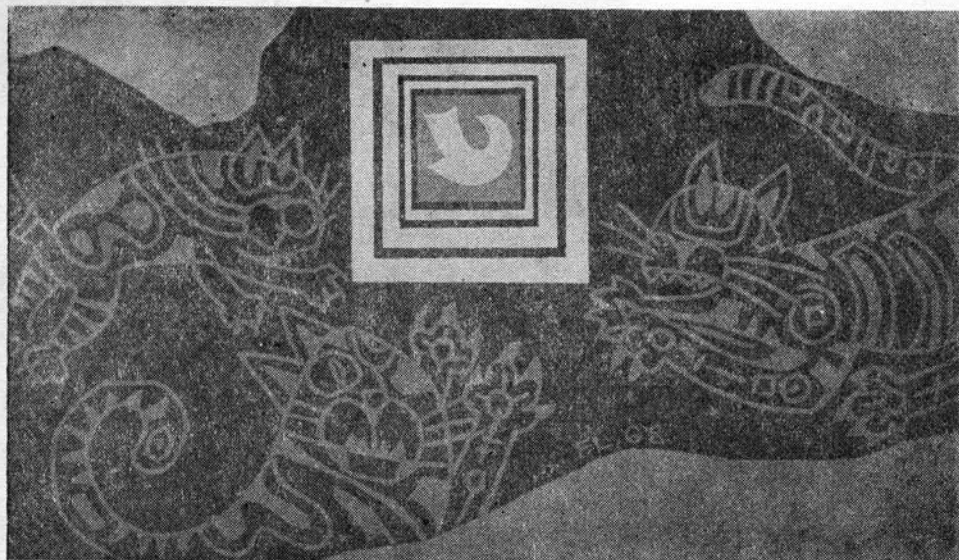

— A Kontrasztokat, az Olasz mozaikot, a Perugiai kaput... Kollázsok. Kézenfekvő, izgalmas technika, groteszk hatások, kontrasztok fölvetésére. Az Olasz mozaik után mégis úgy éreztem, zsácutca; nem mehetek tovább a kollázsban.

— Nyilván a rajz feláldozását követelte volna...

— Talán többet is. Az egész technikai ismerettár feladását... És akkor kezdtem abbahagyni a könyvgrafikát is. Az új formanyelv megtalálása nem engedett teret a rutinnak — közhely, de igaz —, egész embert kért. A legutóbbi bukaresti kiállításon bemutatott 43 grafikám már teljesen a megújulás jegyében született. Lényege: tömondatban fogalmazni, jelrendszerekben beszélni. Ez a forma eleve kizárja a narratív gondolatmenetet, kényszerít a tiszta grafikai látásra. Mellesleg szinte sugallja a dekoratív felfogást.

Persze, nem ment dilemmák és gyötrődés nélkül... Amit itt elmondtam, valahogy úgy hangzik: „Na, Feszt László leült, és elhatározta, most pedig modern lesz!” Szó sincs róla. Olaszországi tapasztalataim — kollázs-technikájú lapjaim — példázják, nem a divat széljárásához igazodva próbáltam újat keresni. Egyszerűen egyensúlyt akartam: olyan nyelven beszélni, ami korszerű is, de még az érthetőség határán belül van. S mindebbe átmenteni rajzkészségemet, nem utolsósorban pedig azt, amit igenis érthetően ezeken a lapokon mondani akarok.

Feszt László: Piros madár (linómetszet)

A dekoratív látásnak valóban olyan ízére talált rá Feszt László, ami eddig ismeretlen a repertoárjában. Formailag a vonzó dekorativitás és a primér színek merész, de kiegyensúlyozott, egybehangolt társítása. Ami tartalomban új, az már nehezebben megfogalmazható: Feszt kozmikus világképet épít magának — szimbólumokból, grafikai jegyekből. (Művészi intellektusban hallatlan koncentrációt követel ez az út, reméljük, lesz ereje a folytatáshoz is.) A grafikai lapjaihoz választott címek még konvencionálisak ugyan, nem is illenek az ábrázolás elvontságához (Piros madár, Alkonyat, Felhő, Foltok hangulata, Elemek játéka, Valótlan mese, Kompozíció mértani formákkal, Kompozíció ipari formákkal...), de hát nem is a cím a lényeges. Fontos az az osztatlan siker, amellyel legutóbb a fővárosi kritika fogadta a Dalles emeleti termét megtöltő Feszt-grafikákat.

De folytassuk a beszélgetést magával a művésszel.

— Kevés szó esett a sorozat technikájáról. A katalógusban látom: linómetszetek, rézkarcok, vegyestechnikák, de a legtöbb grafikai újdonság — kollográfia.

— Ez valóban újdonság, nemrég a Bukarestben rendezett amerikai grafikai tárlaton láttam. John Rosstól tanultam el, már amit elmesélt róla. Így kaptam rá. Sokszorosító eljárás, a legszebb grafikai hatásokat, „érdekes” felületeket lehet kihozni vele. Egyébként azt vallom, minden grafikus egyben feltaláló. Nem elég megküzdeni a klasszikus technikáért, hanem ezen belül a grafikusnak egyéniségét kell megszólaltatnia. A grafika dinamikus műfaj, az új anyagok pedig kihasználatlan lehetőségekkel csábítanak...

A sztereotíp kérdés helyett — már ti. a terveit illetően — a meghívókról olvasom le Feszt László kiállítási programját.

1970: krakkói biennale; düsseldorfi és bécsi román kiállítás; páduai grafikai tárlat...

Murádin Jenő

Színvakok voltunk mindahányan

és az évek szálltak, mint a percek... Hol vannak már azok a boldogtalan évek, amikor egy-egy író még véleményt mert mondani a festészetről, szobrászatról, grafikáról?! Ha nincs ló, jó a számár is, gondolták ezek a szegény firkászok hajdanán, s csak úgy úri passzióból, időtöltésből, lélekfrissítő vágyból, lovagi tornából elindultak beverni a képzőművészetek Bizánc-kapuját.

Hát szerencsére ennek már vége.

A szükséglet létrehozta a maga igazi embereit, s az egyéni impressziók a tárlatlátogatók könyvének szürke és körülhatárolt lapjai közé szorultak, a mély és részletesen elemző kritikát pedig azok írják manapság, akik teremőrként kezdték a Louvre-ban meg a National Gallery-ben, tíz évig szolgáltak a drezdai képtárban, s utána az olaszoknál végeztek akadémiát...

A prózáiró állítólag harminc éven felül kezd beérni, de a képzőművészeti kritikus szemérl csak úgy a hatvanon túl kopik le a szürkehályog. S már ebből is látszik: óriási összehasonlító anyagra van itt szükség ahhoz, hogy megfejtjük a tucatjával jelentkező, fiatal festők, szobrászok, grafikusok bonyolult és eredeti tehetségét, hogy valódi értékükön mérjük le munkáikat...

A képzőművészet tehát nem irodalom, s a különbség bizonyítására mindjárt példát is hozunk. Ime a legklasszikusabb:

Ej mi a kő! tyúkanyó kend
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az isten, jót ád
Hogy fölvitte a kend dolgát.

No már most: ha teszem azt egy zsánerkép-festőnek kedve szottyán csak úgy a maga szórakoztatására egy ehhez hasonló versikét összebüttykölni, vajon nagy fába vágja-e fejszóját? Hiszen még egy művészi képre, egy díszítő jelzőre sincs szüksége. S még a szavak is a legegyszerűbb társalgási szótárból valók: csupa ismert és unos-untalan használt főnevekből, igékből állnak. De hol az a költő, elbeszélő, aki meg tudna festeni egy havas tájat didergő özekkel?... Nagy titok van itt, amely nem nyilatkozik meg mindenkinek. Mert amint Mallarmé mondaná, minden ami szent és szent is akar maradni, titokzatosságba burkolódik... A vallások rejtelmek mögé sáncolják el magukat, amelyeknek fátylát csak a hivatottak lebenthetik fel: de a festészetnek, szobrászatnak is megvannak a maga rejtelmei...

Lehet, hogy kissé eltúlozom a dolgot, viszont alkalmam volt látni, s nem is csak egyetlen esetben, hogy valamely író félarasznyai reflexióját, melyet valamely képről, szoborról írt, mily felsőbbrendű derűvel boncolgatták, szedték szét és kommentálták a kulisszák mögött azok a képzőművészek, akik azt hitték, hogy a „nyilj ki szézámm“ varázsszavát egyedül és kimondottan csak ők ismerik. Máskor meg egyenesen felháborodtak a hivatlan prókátorságon...

De ha már itt tartunk, s az imént Mallarmét említettük, reá hivatkozva és vele együtt azt is megkérdezhetjük: vajon miért nem jár ki egy művészetnek, vagyis a költészetnek (s szerinte mind közül a legnagyobbak) a megközelíthetlenségéből fakadó tisztelet? Ezt semmilyen misztérium nem védi az álszent kíváncsiskodóktól, semmilyen szent félelmetesség a kegyeletsértéstől. Ki van szolgáltatva az ostobák mosolyának és fintorának. A nagy francia

dekadens költő A romlás virágait hozza fel példaként, amelyet ugyanolyan betűkkel nyomtattak, mint a dilettánsok verseit, s ugyanolyan színű papírra.

Ilyesformán minden olvasni tudó azonnal belegázolhat minden remekműbe, s még nem találtak ki, amióta csak költők vannak, az efféle alkalmatlankodók elhárítására valamilyen szeplőtlen nyelvet, hieratikus formulákat, amelyeknek már száraz tanulmányozása is megvakítaná az avatatlant, s ösztökélné a szerencsétlen kitartókat. S ezek az olvasók időtlen idők óta belépőjegyként tartják kezükben az ábécét, amelyből olvasni tanultak.

Mi azonban nem vagyunk annyira kegyetlenek, és semmilyen arisztokratikus elzárkózottságot nem támogatunk a művészetben. Épp ellenkezőleg: még attól sem sértődünk meg, ha valaki azt hiszi magáról, hogy meg tudná írni a Háború és békét, mert ez csak Tolsztojra vet jó fényt: jelzi az élet bonyolultságának végső és tiszta megfogalmazását, amely annyira közérthető, mint egy katedrális külső szerkezete, és mindenkiben áhitatot ébreszt...

De ugyanakkor tőlünk se vonják meg azt a jogot, hogy legalább az értelmes műélvező szemével nézzünk meg és értékeljünk valamely portrét, tájképet, szobrot. Mert ha nem értünk is annyira a képzőművészethez, mint Lyka Károly, némi fogalmat azért mégis kialakítottunk mondjuk a festmények értékéről, hiszen ezekre is érvényes egy pár esztétikai alaptörvény. S különösen bátorít bennünket az a tény, hogy időszaki és évvégi kiállításokon is egyre több olyan alkotást látunk, amely nem is annyira a képzőművészet formanyelvén, hanem inkább az irodalom eszközeivel igyekszik kifejezni önmagát. Így például festmény címen nem egy kifüggesztett elbeszélést, novellát, grafikai kompozíció ürügyén pedig nem egy humoreszket, karcolatot volt alkalmunk megcsodálni...

S ha örülünk nekik, nincs kizárva, hogy mint ilyenek előtt áradozott a lelkünk, s ha elhúztuk a szánkát, könnyen lehetséges, hogy az irodalomkritikus köpenyét szorongattuk a mellünkön, s közben ilyesmiket gondoltunk: ime, ennek a képnek az a baja, hogy az alapvető mondanivaló elmosódik a szűrőkén és bágyadtan fölkenet színekben, a részletek pedig mind egyenértékűek, konkurrálnak egymással, és magyarán mondvá, a fától nem látjuk az erdőt. Más esetekben pedig így kiáltottunk fel: nini, ez a festő egy kezet sem tud „felhozni“ (bocsánat a képzőművészeti szakszótárból kiragadott terminusért), hogyan akarja hát elhitetni velünk, hogy ez a kép csupa sejtetés és rejtjelem, melyet csak a beavatottak értenek?...

Egy szó, mint száz: a banktisztviselőnek, ahogy valaki találoán mondotta, nem kell okvetlenül hamispénz-gyártónak lennie, hogy egynémely gyanús színű bankót kételkedve és hümmögve forgasson a kezében: elég, ha olvasni tud néhány külső jegyből...

Bálint Tibor